

УДК 378.016

ТАМІЛА ЩЕБЛИКІНА

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

МОНІТОРИНГ ЕМОЦІЙНО-ЦІННІСНИХ СТАВЛЕНЬ МАЙБУТНІХ ЧИТЕЛІВ ГУМАНІТАРНОГО ПРОФІЛЮ

Розкрито сутність поняття «емоційно-ціннісне ставлення», виділено основні структурні компоненти системи емоційно-ціннісних ставлень сучасного педагога. Проаналізовано характерні особливості змісту гуманітарних дисциплін та організації процесу їх вивчення студентами в навчальному закладі. Визначено основні методи та форми організації моніторингової діяльності в педагогічному виші з метою діагностики стану сформованості емоційно-ціннісних ставлень майбутніх учителів гуманітарного профілю.

Ключові слова: *емоційно-ціннісне ставлення, майбутній учитель, гуманітарний профіль, моніторинг, діагностика*

Останні десятиліття розвитку суспільства характеризуються кардинальними змінами в системі освіти, пов'язаними з її переорієнтацією із знаннєвої на особистісно орієнтовану парадигму, зверненням до загальнолюдських та національних гуманістичних цінностей. Відповідно до сучасних вимог, кожний навчальний заклад має забезпечити створення оптимальних умов для розвитку й саморозвитку кожної особистості, опанування нею соціально значущих цінностей, сформувати в молодих людей активну життєву позицію та прагнення до повноцінної самореалізації в різних царинах своєї життєдіяльності. У свою чергу, це вимагає приділення педагогами особливої уваги проблемі становлення в молоді гуманістичних емоційно-ціннісних ставлень.

Варто також відзначити, що сформованість системи таких ставлень у вчителя є необхідною передумовою для ефективного виконання ним своїх професійних обов'язків. Адже, з одного боку, ці ставлення значною мірою зумовлюють стиль його поведінки з учнями, вибір методів і форм реалізації поставлених фахових завдань. З іншого боку, шкільний педагог у процесі професійної взаємодії здійснює цілеспрямований вплив на формування мотивації, емоційної й аксіологічної сфер учнів, залучаючи їх до власної системи ціннісних пріоритетів, тобто закладає основи для формування індивідуальних ставлень кожного школяра. А тому забезпечення цілеспрямованого формування системи емоційно-ціннісних ставлень у майбутніх учителів є важливим завданням їхньої професійної підготовки в педагогічному виші. У свою чергу, ефективність реалізації цього процесу значною мірою залежить від якості моніторингу цих ставлень у студентів.

Як виявлено, в науковій літературі було висвітлено такі аспекти порушеної проблеми: аксіологічні засади організації освітнього процесу в навчальних закладах (І. Бех, О. Вишневський, І. Зязюн, В. Кремень, М. Никандров, О. Савченко, В. Сластьонін, Н. Ткачова, О. Сухомлинська та ін.); сутність емоційно-ціннісних ставлень та їх роль в житті сучасної людини (Л. Виготський, І. Лернер, В. Краєвський, В. Маршицька та ін.); структура системи емоційно-ціннісних ставлень та механізми їх становлення в молоді (Л. Божович, Н. Бугайова, А. Зравомислов, В. Кутішенко та ін.); особливості формування в окремих категорій майбутніх учителів емоційно-ціннісного ставлення до певних аспектів педагогічної діяльності (М. Павлюк, Т. Пилипишко, Т. Северіна, О. Шиян, М. Чобітько та ін.). Разом з тим, подальшого вивчення потребують питання здійснення моніторингу емоційно-ціннісних ставлень майбутніх шкільних педагогів. Причому найбільш гостро це питання постає в процесі здійснення професійної підготовки майбутніх учителів гуманітарних дисциплін, що пояснюється специфікою їх змісту.

Мета статті – визначити сутність емоційно-ціннісних ставлень та проаналізувати процес моніторингу цих ставлень у майбутніх учителів гуманітарного профілю.

Очевидно, що для вивчення стану сформованості у студентів емоційно-ціннісних ставлень необхідно спочатку уточнити сутність цього багатоаспектного феномену. Як встановлено на основі аналізу наукової літератури, поняття «ставлення» відображає прояв взаємозв'язків, взаємозалежностей, взаємовпливів у різних формах, котрі стосуються всіх сфер життя людини. Також з'ясовано, що стійкі емоційні ставлення людини до явищ дійсності, котрі відображають значення цих явищ у зв'язку з її потребами й мотивами, отримали назву почуттів. У свою чергу, визначено, що емоційно-ціннісне ставлення – це особливий вид ставлення до об'єкта, яке формується в результаті усвідомлення індивідом цінності цього об'єкта і його оцінювання та включає емоційні переживання людини [2; 8].

Відомий психолог В. Мясіцев, розкриваючи зв'язок між поняттями «цінність», «емоція» та «ставлення», пояснював, що цінності можна сприймати як реалізований у суб'єкт-суб'єктних відносинах план особистих ставлень. При цьому наявність у людини певного ставлення свідчать про її суб'єктивність, упередженість, вибірковість уподобань щодо віддання своїх переваг одним цінностям перед іншими. Як підкреслює науковець, кожний індивід обирає найбільш важливі для себе цінності й орієнтується на них у своїй діяльності й поведінці. А тому можна сказати, що визначене ставлення завжди пов'язане з конкретним об'єктом, котрий відбивається у свідомості особи, причому це ставлення має тісний зв'язок з її потребами, інтересами, переживаннями, цінностями та формуються в процесі здійснення певного виду діяльності. Підсумовуючи свої думки, відомий психолог зазначив, що система ставлень людини дозволяє достатньо повно схарактеризувати її як унікальну особистість [6; 7].

У процесі проведення дослідження встановлено, що вагомий внесок у визначення сутності емоційно-ціннісного ставлення зробили також відомі дидакти, прибічники культурологічного підходу до визначення змісту В. Краєвський, І. Лернер та М. Скаткін. Зокрема, ці автори вважали, що зміст освіти включає такі структурні компоненти: досвід пізнавальної діяльності, фіксований у знаннях як її результатах; досвід здійснення відомих способів діяльності, котрий виявляється в сукупності набутих умінь і навичок; досвід творчої діяльності, що дозволяє приймати нестандартні рішення у проблемних ситуаціях; досвід емоційно-ціннісних ставлень, який виявляється через систему оцінно-емоційних ставлень до усіх сфер життєдіяльності людини [3; 4].

За І. Лернером і М. Скаткіним, ставлення людини до оточуючої реальності, її емоційна сфера тісно пов'язані із знаннями та вміннями, але не співпадають з ними. Адже особистість може засвоїти знання про норми поведінки, але критично їх оцінювати, а як наслідок – не дотримуватись цих норм у своїй поведінці. Також люди можуть розуміти ту чи іншу світоглядну ідею, але поки ця ідея не викликає в них позитивного емоційного ставлення, вона не стане частиною їхнього світогляду.

Автори також наголошують, що емоції завжди змістовні, вони виступають як специфічна форма відображення реальності, суттєво відрізняючись від інших форм відбиття, у першу чергу мислення. Причому емоції здатні переходити в царину неусвідомленого, тобто ту сферу, яка не контролюється розумом. А тому почуття людини стосовно певного об'єкта можуть повністю не співпадати з її знаннями про нього [4, с. 108]. Слід також привернути увагу тому факту, що почуття та воля тісно пов'язані, бо сила й напруження вольового зусилля значною мірою визначається ціннісними орієнтаціями людини та регулюються її власними емоційними спонуканнями.

На основі аналізу наукової літератури також з'ясовано, що структура емоційно-ціннісного ставлення особистості (до дійсності, знань, діяльності, моральних і соціальних ідеалів та норм, інших людей, до себе) включає в себе такі взаємопов'язані складники: раціональний (забезпечує усвідомлений вибір людиною власних цінностей, котрі сприймаються нею як об'єктивне й суб'єктивне благо); емоційний (проявляється в емоційному переживанні індивідом цінності як блага); мотиваційний (спонукає суб'єкта до вибору та проявляється у стані його особистої готовності до відповідної дії [5, с. 209].

У руслі порушеної проблеми не викликає сумніву, що всі навчальні предмети мають певний педагогічний потенціал щодо формування емоційно-ціннісних ставлень особистості.

Однак найбільші виховні можливості в цьому плані мають гуманітарні дисципліни, що зумовлено специфікою об'єкта їх вивчення. Очевидно, що у процесі формування системи емоційно-ціннісних ставлень особливості, а також здійснення моніторингу сформованості в неї цих ставлень важливо враховувати характерні особливості змісту даних предметів та організації процесу їх вивчення. На основі аналізу наукових праць різних авторів (В. Сериков, К. Слесик, Н. Ткачова [9; 10; 11] та ін.) визначено, що до цих особливостей насамперед належать такі:

Оволодіння молодими людьми змістом навчального матеріалу з гуманітарних предметів спрямовано не тільки на засвоєння ними об'єктивної інформації про певні події чи явища, але й на формування кожним суб'єктом навчання власних оцінних суджень стосовно поданої інформації, на активізацію прояву ним відповідних емоцій. При цьому знання людини про певний гуманітарний об'єкт та її емоційно-ціннісне ставлення до нього зазвичай існують у цілісній єдності, бо описані вчинки людей, події, факти вимагають від суб'єкта навчання здійснення їх власної оцінки, тлумачення, інтерпретації, а також аргументації своєї точки зору стосовно поданого навчального матеріалу із посиланням на власні ціннісні пріоритети.

Емоційно-ціннісне ставлення молоді до гуманітарного об'єкта значною мірою формується під впливом накопиченого нею життєвого досвіду. Як наслідок, у цьому ставленні відбиваються як соціально значущі ідеали, переконання особистості, так і її неправильні, шкідливі з позиції загальнолюдських цінностей погляди. Варто також зауважити, що суб'єкти навчання під час обговорення вчинків, дій певних історичних постатей чи літературних героїв нерідко співвідносять їх вчинки із власними діями, тобто здійснюють самоаналіз, самооцінку власної поведінки крізь призму вивчення гуманітарного об'єкта. А тому при необхідності коригування ставлення молодих людей до нього педагогу важливо передбачити вихід колективної думки до площини обговорення реальної життєдіяльності членів сучасного суспільства, реалізувати ефективний виховний вплив на особистість з метою забезпечення позитивних змін у системі її індивідуальних емоційно-ціннісних ставлень.

На заняттях гуманітарного циклу процес опанування молодими людьми навчального матеріалу не укладається в чітку низку логічних міркувань, бо спочатку відбувається загальне розуміння індивідом сутності досліджуваного гуманітарного об'єкта, проявляється певне емоційно-ціннісне ставлення до нього як до цілісного утворення, а вже пізніше здійснюється вивчення людиною його окремих частин, деталей тощо. Слід також підкреслити, що найбільш вагомим результатом засвоєння змісту гуманітарної освіти є саме його суб'єктивна складова, в якій відображаються індивідуальні життєві смисли особистості, її індивідуальні емоційно-ціннісні ставлення до різних аспектів життєдіяльності.

На підставі вищевикладених міркувань можна зазначити, що моніторинг емоційно-ціннісних ставлень майбутніх учителів гуманітарного профілю є складним неоднозначним процесом, в якому центральне місце має зайняти не кількісний, а якісний аналіз цих результатів їхньої навчальної діяльності. Під час проведення дослідження було також зроблено висновок про доцільність використання в моніторинговій діяльності представленої в колективній праці Б. Блума та його співавторів таксономії таких навчальних цілей в афективній сфері: сприйняття, реагування (відгук), засвоєння ціннісної орієнтації; організація ціннісної орієнтації, поширення ціннісної орієнтації на діяльність [1].

Крім того, на основі аналізу наукової літератури та досвіду практичної роботи педагогічних вишів було зроблено висновок про доцільність застосування в процесі здійснення моніторингу емоційно-ціннісних ставлень майбутніх учителів гуманітарного профілю таких методів і форм організації діагностичної діяльності:

- спостереження за проявом студентами емоційно-ціннісних ставлень під час реалізації педагогічної взаємодії, зокрема в процесі проведення ділових і рольових ігор, тренінгів, розв'язання проблемних ситуацій тощо;
- анкетування, тестування з подальшим аналізом наведених оцінних суджень майбутніх педагогів;
- експертне оцінювання стану емоційно-ціннісних ставлень студентів, в якому в ролі експертів виступали досвідчені викладачі педагогічного вишу;

- цільові бесіди з усіма учасниками освітнього процесу;
- якісний аналіз продукції навчальної діяльності майбутніх педагогів (авторські твори; перекази; есе; доповіді; реферати; самостійні, контрольні, курсові й дипломні роботи, навчально-дослідницькі проекти, презентації тощо);
- аналіз відповідних матеріалів кар'єрного портфоліо студентів;
- аналіз навчально-професійної діяльності майбутніх учителів у процесі проходження ними педагогічної практики тощо.

Крім того, в процесі здійснення моніторингу емоційно-ціннісних ставлень студентів гуманітарних спеціальностей у педагогічному виші доцільно широко використовувати різноманітні автентичні й модифіковані методики, придатні для діагностичної діяльності в окресленому напрямі.

У подальшому дослідженні передбачається проаналізувати процес моніторингу навчальних умінь майбутніх учителів гуманітарного профілю.

Список використаних джерел

1. Bloom B. S. Handbook on formative and summative evaluation of student learning / B. S. Bloom, J. T. Hastings, G. F. Madaus. – New York : McGraw-Hill, 1971. – 923 s.
2. Большой психологический словарь / Сост. и общ. ред. Б. Мещеряков, В. Зинченко. – Спб. : Прайм-Еврознак, 2003. – 672 с.
3. Краевский В. В. Проблемы научного обоснования обучения (Методологический анализ) / В. В. Краевский. – М. : Педагогика, 1977. – 264 с.
4. Лернер И. Я. Задачи и содержание общего и политехнического образования / И. Я. Лернер, М. Н. Скаткин // Дидактика средней школы : Некоторые проблемы современной дидактики / Под ред. М. Н. Скаткина. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Просвещение, 1982. – С. 90-128.
5. Матвієнко О. М. Актуалізування системи емоційно-ціннісних ставлень учнів у навчанні – умова розвитку духовності в освітянському просторі / О. М. Матвієнко, О. Ф. Турянська // Духовність особистості : методологія, теорія і практика : зб. наук. праць. – Луганськ : Вид-во Східноукр. нац. ун-ту, 2012. – Вип. 5 (52). – С. 205-211.
6. Мясичев В. Н. Психология отношений / В. Н. Мясичев. – М. : Изд-во «Институт практической психологии». – Воронеж : НПО МОДЭК, 1995. – 356 с.
7. Мясичев В. Н. Структура личности и отношение человека к действительности / В. Н. Мясичев // Психология личности. – М. : Изд-во МГУ, 1982. – С. 35-38.
8. Ручка А. А. Ценностный подход в системе социологического знания / А. А. Ручка. – Киев : Наукова думка, 1987. – 156 с.
9. Сериков В. В. Образование и личность. Теория и практика проектирования педагогических систем / В. В. Сериков. – М. : Издательская корпорация «Логос», 1999. – 272 с.
10. Слесик К. М. Теоретико-методичні основи формування етичної культури учнів основної школи у процесі вивчення гуманітарних предметів : монограф. / К. М. Слесик. – Х. : Вид-во ТОВ «Щедра садиба+», 2014. – 368 с.
11. Ткачова Н. О. Аксиологічні засади педагогічного процесу в сучасних загальноосвітніх навчальних закладах : дис. ... док-ра пед. наук : 13.00.01 / Н. О. Ткачова. – Луганськ, 2006. – 512 с.

Стаття надійшла до редакції 14.02.2015 р.

ЩЕБЛЫКИНА Т.

Харьковский национальный педагогический университет имени Г. С. Сковороды, Украина

МОНИТОРИНГ ЭМОЦИОНАЛЬНО-ЦЕННОСТНЫХ ОТНОШЕНИЙ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ГУМАНИТАРНОГО ПРОФИЛЯ

В публикации раскрыта сущность понятия «эмоционально-ценностное отношение», выделены основные структурные компоненты системы эмоционально-ценностных отношений современного педагога. Проанализированы характерные особенности содержания гуманитарных дисциплин и организации процесса их изучения студентами в учебном заведении. Определены основные методы и формы организации мониторинговой деятельности в педагогическом вузе с целью диагностики состояния сформированности эмоционально-ценностных отношений будущих учителей гуманитарного профиля.

Ключевые слова: эмоционально-ценностное отношение, будущий учитель, гуманитарный профиль, мониторинг, диагностика

SHCHEBLYKINA T.

G. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Ukraine

THE MONITORING OF EMOTION-VALUE ATTITUDES OF FUTURE TEACHERS OF HUMANITARIAN PROFILE

The publication reveals the essence of the notion «emotion-value attitude», highlights the main structural components of the system of emotion-value attitudes of a modern pedagogue, analyses characteristic features of the contents of humanitarian subjects and the organization of the process of their study at an educational institution and determines the main methods and forms of organization of monitoring activity at a higher educational institution aimed at diagnosing the state of emotion-value attitudes development among the future teachers of humanitarian profile.

Key words: emotion-value attitude, a future teacher, humanitarian profile, monitoring, diagnosis